

Vratuša in štiristoletnica smrti Primoža Trubarja

JOŽE OSTERMAN

Zveza Kulturnih Društev Slovenije, Cesta 1. maja 7,
SI 4270 Jesenice, joze.osterman@guest.arnes.si

V prispevku sta prikazana vloga in pomen Antona Vratuše pri pripravah velike proslave na Raščici; Vratuša je predsedoval Organizacijskemu odboru za počastitev 400-letnice smrti Primoža Trubarja – pet let pred tem (1981) je bilo v Velikih Laščah slavlje ob 150-letnici rojstva Frana Levstika.

Ključne besede: Primož Trubar, Fran Levstik, obletnica, organizacijski odbor

This article presents Anton Vratuša's role and significance in the preparations for the grand celebration in Rašica. Vratuša chaired the organizing committee for the commemoration of the 400th anniversary of Primož Trubar's death. Five years earlier, in 1981, a major celebration had taken place to mark the 150th anniversary of Fran Levstik's birth.

Keywords: Primož Trubar, Fran Levstik, anniversary, organizing committee

Ko so me prijazni organizatorji simpozija ob 110. obletnici rojstva Antona Vratuše povabili, da kaj napišem o njegovem predsedovanju republiškem odboru za počastitev 400-letnice smrti Primoža Trubarja, sem z veseljem pristal. Nedvomno je eden mojih najlepših spominov na ljudi, s katerimi sem sodeloval, povezan prav z Vratušo. Tako rekoč na dih sem pripravil svoj približno 1600 znakov dolg, bolj kratek prispevek, ki je precej lapidaren zapis o takratnem dogajanju.

Predstavitev prispevka na simpoziju mi je odprla nekaj dodatnih možnosti. Spominu na Trubarjevo obletnico v letu 1986 sem dodal spomin na obletnico, ki je bila v istem okolju štiri leta prej nekakšna predhodnica, lahko bi rekel uvertura vanjo, namreč 150-letnica rojstva Frana Levstika. Z njo je Vratuša začel tisto, kar se je kasneje izteklo v odlično promocijo velikolaškega območja, teh »slovenskih Aten«, kot je ponosno zapisal Jože Javoršek, eden od domačinov – njegova trditev je realna. Atenci iz Velikih Lašč oz. okolice, na katere meri Javoršek, so namreč Trubar, Levstik in Stritar, resnično velika imena slovenske kulture.

Kako je ideja o dostojni počastitvi obletnice Frana Levstika prodrla do tega, da je bilo leto 1981 razglašeno za Levstikovo leto, ne vem. Časti na tej ravni je bil do tedaj – če se prav spomnim – deležen pravzaprav le France Prešeren. Če smem malce špekulirati, morda zato, ker je nekaj mesecev prej

Vratuša moral zapustiti mesto predsednika Izvršnega sveta, politika pa mu je želela to vsaj malce kompenzirati z imenovanjem, ki bi ga promoviralo na njegovem matičnem, torej slavističnem področju. Kakor koli, bil je zadetek v polno, saj je republiška SZDL kasneje prikimala vsem Vratuševim pobudam in načrtom, končno poročilo o izvrstno izpeljani obletnici pa je bilo sprejeto s samimi pohvalami. Veliko se je dogajalo!

Mene je fasciniralo, kako neverjetno tesno, prijateljsko se je Vratuša povezal z domačini, ki so bili prijazni, delavni, da ne rečem garaški, hkrati pa ponosni Velikolaščani, ki so z njim navezali pristen stik; kot sekretar Republiškega odbora za počastitev Levstikove obletnice sem samo strmел nad pozitivno energijo, ki je rojevala skorajda nepričakovane sadove. Vratuša je bil pravi človek, ki je odprl veliko vrat, če je bilo potrebno poiskati podporo ali če se je kaj zataknilo. Uspeli smo urediti obupno zanemarjeno stavbo združnega doma, ki nosi danes ime Levstikov dom – v njem so zasijali lepo urejena dvorana in spominski sobi Levstika ter Stritarja. Lastnika Stritarjeve in Levstikove rojstne hiše sta sodelovala tako, da sta uredila zunanost obeh objektov. Vrhunec Levstikovega kulturnega leta je bil ljudski tabor na poljani pred Levstikovo rojstno vasjo Retje, kjer se je konec septembra v prijaznem vremenu zbrala množica kakih 8.000 ljudi. Na treh odrih, vsak na svoji lokaciji, so potekali gledališki, literarni in glasbeni dogodki. Režiser vsega je bil Zvone Šedlbauer. Meni se je vtisnil v spomin zlasti Polde Bibič, ki je igral Martina Krpana. Levstikova življenjska zgodba je v monodrami, ki jo je za to priložnost napisal Matjaž Kmecl, postala prava uspešnica domačih gledališčnikov KUD Primož Trubar iz Velikih Lašč. Mislim, da je po množičnosti udeležbe ta ljudski tabor morda celo presegel slavje, ki smo ga doživeli štiri leta kasneje. Obenem smo vsi vedeli – še najbolj pa domačini, ki so v vsem dogajanju dobili prav neverjeten zagon, – da 400-letnica Trubarjeve smrti ne bo smela zaostati za Levstikovo obletnico. Računali smo na Vratušo, ki ni odklonil podpore. Mislim, da je začel iskreno uživati v delu, ki mu je bilo vsebinsko zelo blizu. Predsedovanje Organizacijskemu odboru za počastitev 400-letnice smrti Primoža Trubarja je bilo tako določeno že pet let prej. In to je bilo dobro. Republika Slovenija se je takrat vendar odločila, da je treba Trubarju, podobno kot Prešernu, postaviti spomenik, ki bo združeval slovensko občestvo. Vratuša je bil pravi človek z nespornim ugledom in karizmo za tako nalogo.

Odbor, v katerem so bili predstavniki vseh državnih ustanov in vsi lokalni voditelji (ti so odlično opravili večino operativnih nalog), je zrasel v nekakšno ljudsko tribuno, ki je delovala skorajda samodejno. Vratuša ga je vodil s svojo neizmerno, blago prijaznostjo, s katero je na mah osvojil ljudi z območja Velikih Lašč. Spretno je prenašal pobude do odgovornih nosilcev državne kulturne politike in v kratkem času je uspel doreči povsem novo

ureditev predela Rašice, v katerem je že stoletje sameval Temkov mlin, dom, v katerem je po ustnem izročilu odraščal Primož Trubar. Spomnim se divje goščave z dvema zapuščenima zgradbama, ki smo si jo odborniki skupaj z Vratušo ogledovali z obrobja Rašice slabo leto pred Trubarjevo štiristoletnico. Neverjetno je, kaj je iz tega nastalo s pomočjo Vratuševe »mehke« (po)moči, ki je navdihnila tudi ljudi, da so z »nabirko« zbrali skoraj tretjino sredstev za nastanek Trubarjevega spominskega muzeja.

Trubarjeve proslave na Raščici se je junija 1986 udeležil tudi tedanji predsednik Predsedstva Jugoslavije Sinan Hasani, Prešernova *Zdravljica* pa je bila takrat prvič javno predstavljena kot slovenska (državna) himna, saj smo vsi udeleženci proslave spontano vstali ob njeni izvedbi. Vratuša je takrat vodil eno od uvodnih dogajanj v slovensko osamosvojitvev.

Anton Vratuša je vodil dve pomembni promociji slovenske samobitnosti, ki sta spontano povzemali tedanje slovensko narodno občutje in sta bili na nek način del uvodnih dogajanj v slovensko osamosvojitvev. Verjamem, da je to tudi Vratuši pustilo neizbrisne spomine.

SUMMARY

Vratuša and the 400th Anniversary of Primož Trubar's Death

One of the fondest memories of the people I have ever worked with is tied to academician Anton Vratuša. It goes back to 1986, when Vratuša chaired the organizing committee for the commemoration of the 400th anniversary of Primož Trubar's death. At that time, the Republic of Slovenia finally decided that, like Prešeren, Trubar should also have a symbolic monument that would unite the Slovene community. Vratuša was the perfect person for such a task—an individual of undeniable reputation and charisma.

The committee, which included representatives from all state institutions and local leaders (who efficiently carried out most of the operational tasks), grew into a kind of public forum that functioned almost autonomously. Vratuša led it with his immense kindness, through which he won over the people of Velike Lašče area. He skillfully conveyed initiative to the responsible figures in the national cultural policy, and in a short time, he successfully negotiated a completely new arrangement for Rašica area, where Temk's Mill had stood abandoned for centuries—the home, according to oral tradition, where Primož Trubar grew up.

The Trubar celebration in Rašica in June 1986 was also attended by the then President of the Presidency of Yugoslavia, Sinan Hasani. Prešeren's *Zdravljica* was publicly presented for the first time as the Slovene (national) anthem, as all participants of the celebration spontaneously stood up during its performance. At that moment, Vratuša was leading one of the early events paving the way for Slovene independence.